

"Søndergård" i Øsløs

Dens fæstere, ejere og udstykning (1568-1991)
Ingvard Jacobsen

Kommer man kørende på Amtoftvej imod Øsløs på Sydhannæs, vil man på venstre hånd få øje på en firlænget gård af betydelig størrelse. Det er "Søndergård", der i mange år var den største gård i Øsløs sogn. Det er om denne gård, dens fæstere, ejere og udstykning følgende artikel skal handle.

"Søndergaard" i Øsløs nævnes første gang i 1568. Da ejes den af:

1) Jesper Nielsen Basse

Han nævnes endvidere som ejer 1613. Omkring 1625 bliver gården overtaget af:

2) Poul Jensen Holst

Han har muligvis fået gården igennem et giftermål. Han var lensmandens delefoged på Hannæs. Poul Jensen Holst købte efterhånden en del frit bøndergods. Ved sin død var han den største selvejer i herredet.

3) Niels Poulsen Holst

Blev den næste ejer af "Søndergård". Han var søn af forrige ejer og gift med Maren Lauritsdatter. Han har muligvis haft økonomiske problemer, i hvert fald bliver gården på et tidspunkt købt af Vesløgårds ejere og lagt ind under dets bøndergods. I Kølbygårds fæsteprotokol (i den ældste del af Kølbygårds fæsteprotokol står der opført en del fæstebreve fra Vesløgård gods. De to herregårde havde samme ejer fra 1702 (Enevold Nielsen Berregård)), der går fra 1719 til ca. 1850, men hvor der også står opført ældre fæstebreve, ses skiftet mellem Niels Poulsen Holst og dennes søn

4) Poul Nielsen Holst

Han overtog fæstet 1. juli 1693. Gift med Marie Obel, der blev enke før 1714. Dette år findes der nemlig en skifteforretning fra "Søndergård", over Anders Larsen, morbroder til Poul Nielsen Holst. Her omtales Marie Obel som enke. Skiftet fandt sted den 23. juni 1714 og står i skifteprotokollen over Kølby- og Vesløgård gods (1719-84). Begge herregårde blev på dette tidspunkt ejet af Enevold Nielsen Berregård, gift med den sagnomspundne Ane Søe. (Om Vesløgård og Kølbygård, se Historisk Årbog henholdsvis 1911 og 1917). Skifteforretningen over Anders Larsen står på siderne 245-49 i skifteprotokollen (bd. 1):

Her refereret efter den forkortede udgave, udarbejdet af Sigrig Brandi: "Karlen Anders Larsen, død 25. maj 1714, 82 år som har været i "Søndergård" i Øsløs sogn, hos salig Poul Nielsen Holsts enke i "Søndergård" ærlig og gudsfrygtig Anne Marie Obel, både mens hendes mand levede og i hendes enkestand - ca. 20 år, hendes salige mands morbroder.

Anne Marie Obels lavvæрге: Hendes broder hr. Olle Jørgensen Obel, sognepræst til Gudum og Lille Verre menigheder.

Andre tilstedeværende: Johanne Holst, salig Anthon Munderlous enke i Øsløs Bisgård (Øsløs Kirkevej 6). Den afdøde karl var hendes morbroder som opgav arvinger til at være:

Anders Larsens søskende:

Mads Larsen som boede i (ulæseligt).

Jens Larsen som boede i Grønbeek.

Salig Maren Lauritsdatter, som boede og døde i "Søndergård".

Hvilke alle søskende er døde, men efterladt sig børn, som hun ikke vidste hvor boede. Ej heller kunne enken Anne Marie Obel give forklaring, andet at hendes salig mand var salig Maren Lauersdatters søn, og havde disse søskende:

Johanne Holst, salig Anthon Munderlous i Bisgård.

Kirsten Holst, Christen Terkelsens i Søttrup, Vendsyssel.

Anne Holst, Peder Hvass i Slotved i Sindal sogn.

Maren Holst, Jens Bruuns, boende i Arnhøj i Stevns Herred på Sjælland. Zidsel Holst som endnu er ugift og opholdende sig hos hendes søster.

Kirsten Holst i Vendsyssel.

Altså må Ane Marie Obels fordring nøjes med en del af samme gæld som fuld betaling.

Den 18. november 1734 blev der holdt skifteforretning over Niels Holst, søn af Poul Nielsen Holst og Ane Marie Obel. Han var udset til at overtage fæstet af "Søndergård". Skiftet står omtalt side 319-22 i skifteprotokollen over Kølbygård og Vesløgård:

"Niels Holst, som døde hos sin moder Madam Obel i "Søndergård" i Øsløs: Den salige mands enke: Maren Christensdatter deres søn: Povl Nielsen, 2½ år gammel. Tilstede som Madam Obels lavvæрге: Olle Obel, sognepræst for Øsløs-Vesløs-Arup menigheder (sognepræst i Øsløs-Vesløs-Arup 1731-53). Han var bror til Ane Marie Obel, født den 9. juli 1680, som søn af Jørgen Pallesen og hustru Dorthea Olufsdatter (vistnok fra Sennels). De var altså endvidere forældre til Ane Marie Obel.

Jørgen Pallesen var forpagter af herregården Øland, Harring sogn, Hassing herred¹).

Skifteforretning 1714.

Vurdering 4 den salige Anders Larsens midler:

Rede penge i forvaring
hos Anne Marie Obel ..... 17 rd. 0 mk. 8 skl.
Sølv ..... 12 rd. 5 mk. 12 skl.
Klæder ..... 11 rd. 1 mk. 0 skl.
Korn, 20 tdr. byg, 3 tdr. malt ..... 15 rd. 5 mk. 5 skl.
Gæld til gode ..... 3 rd. 3 mk. 3 skl.
..... 70 rd. 3. mk. 0 skl.

¹ N. Sodborg: Præsterne i Øsiø-Vesløs-Arup pastorat siden reformationen Historisk Årbog 1916, side 44-97.

Passiver:

Bortskyldt gæld/begravelse.....6 rd. 4 mk. 0 skl.
Anders Larsens ophold
hos Ane Marie Obel i 6 år,
hvor han ikke har kunnet arbejde 60 rd. 0 mk. 0 skl.
Landstingsvarsel
og skifteomkostninger.....4 rd. 7 mk. 10 skl.
Ingen arvinger mødte, og eftersom
den salige karls efterladte midler
beløber sig til .....57 rd. 0 mk. 4 skl.
+ 6 bistader - 1 død.....4 rd. 0 mk. 0 skl.
og resten i gæld ..... 13 rd. 3mk. 0 skl.

"Søndergård" i Øsløs. Gården hørte i mange år under Vesløsgård bøndergods. Foto ca. 1900. (Alle billeder er udlånt af Lokalhistorisk Forening for Sydhavnæs).

Maren Christensdatters lavværg: Christen Pedersen Skremb af Øsløs. Han var fæster af en af nabogårdene (nuværende adresse: Amtoftvej 8). Barnets formynder: Christen Nielsen af Tømmerby sogn og by.

Registrering:

Sølv, 20 lod
i vesteknapper..... 10 rd... 0 mk. 0 skl.
Den salige mands
klæder ..... 27 rd... 3 mk. 2 skl.
5 bistader..... 2 rd... 0 mk. 8 skl.
39 rd... 3 mk. 10 skl.

Den salige mands gæld:

Hans moder har betalt til Kristian Berregård (ejer af Vesløsgård, 1731-50, søn af Enevold Nielsen Berregård og Ane Søe), efter sin søns død, for udlovet besiddelse af "Søndergård", når hans moder ville afstå den: 40 rigsdaler.

Betaling til Christian Skremb som han havde lånt til Niels Holst til kongelige skatter: 10 rigsdaler.

Udlagt til begravelse: 10 rigsdaler.

Niels Holsts samlede gæld udgjorde: 68 rigsdaler.

Altså var der intet at arve.

Ane Marie Obel tilbød at ville tage barnet til sig og forsørge det. Ane Marie Obel beholdt gården i fæste til 1738, hvor hun frivilligt afstod den. Da havde den været i samme slægts besiddelse i over 110 år.

5) *Christian Christensen*

Overtog fæstet efter Madam Obel den 2. september 1738. Han var tidligere ladefoged på Vesløsgård. Gift med Kirsten Sørensdatter. 1786 startede man arbejdet med udskiftningen af Øsløs sogns jorder. I forbindelse med forhandlingerne af disse, beskyldte sognepresten i Øsløs, Cay Præm (1753-1791), Christen Christensen for følgende:

"Gården Søndergård skal i fæsteren Christian Christensen Søndergårds tid som i mange år var ladefoged på Vesløsgård, havde fået et stykke jord ulovlig inddraget

af det fælleslord, som hører til Øsløs og Vesløs sogn, Bugsig kaldet. Bemeldte fællesjord ligger i eng for vestre ende af Søndergårds fald, Smørholm kaldes. Efter gamle folks sigende skal Christian Christensen have tilegnet sig jorden på følgende måde: En skøn dag indbød han hjem til sig i Søndergård fire mænd af Øsløs og fire af Vesløs, som han vel trakterede, og de tillagde ham da omtalte stykke jord, som han skulle have til sin plovs vending, da han pløjede med 6 bæster. Præsten ved, at de gamle mænd, som gjorde dette, levede længe efter, at han var kommen til Øsløs, men var nu alle døde. Dog kan gamle Peder Rolighed, som da tjente i Søndergård og gik med ploven, herom give forklaring.²⁾

Christian Christensen fik ikke meget glæde af sit nye jordstykke, idet han døde allerede 1744. Skifteforretningen over ham blev holdt 29. maj samme år. Den står i allerede omtalte skifteprotokol, side 554-59:

Christian Christensen .Søndergård i Øsløs sogn:

Enken Kirsten Sørensdatter.

Moderen Margrethe Laursdatter i Hoxer (Hovsør).

Brødre og søstre og øvrige arvinger:

Jens Christensen af Lynderup (Lønnerup), Hunstrup sogn.

Christen Christensen, forhen boende i Hoxer, død, efterladende: Peder Christensen, 24 år, Lars C., 22 år, Jens C., 19 år.

Kirsten Christensdatter g. m. Christen Frøkjær i Tilsted, Anne Christensdatter, 14 år, Maren Christensdatter, 12 år.

Alle hjemme hos moderen i Hoxerundtagen Kirsten.

Søren Christensen i Hoxer.

Lars Christensen Bach i Arup.

Kirsten Christensdatter i Arup.

Jens Christensen, 37 år, rejser og farer efter den ham givne frihed.

Enkens lavværg: Niels Bordsen af Vesløs.

Skifteforretning 1744.

Vurdering:

I vesterstue, mellemstue,

1 lille stue, bryggers, køkken ..... 87 rd. 0 mk. 6 skl.

Redskaber ..... 37 rd. 0 mk. 6 skl.

Besætning:

4 hopper, 3 heste,

1 hingst, 1 følhoppe ..... 91 rd. 0 mk. 0 skl.

6 køer. 1 tyr, 1 kvie,

3 kalve, 5 stude, 4 spædekalve.... 89 rd. 1 mk. 0 skl.

4 svin, 1 griseso,

10 får, 10 lam, 4gæs ..... 11 rd. 5 mk. 0 skl.

316 rd. 0 mk. 6 skl.

Passiver:

Husenes reparation, salshus,

1 lille tørvehus ved gården 3 fag,

stald og fæhus repareret det ved

gården værende tag,

i andet hus ved gården.

Laden 8 gulve og 10 i siden.

Vogn- og ?hus øst

i gården 10fag ..... 173 rd. 0 mk. 8 skl.

² N. Sodborg: Udskiftningen af Øsløs sognes jorder i 1786 (et kulturhistorisk tidsbillede: Historisk Årbog. 1913. side 3-32.

Gårdens besætning, 10¼ bæst,
 vogne, plove, harver ..... 130 rd. 1 mk. 8 skl.
 Folkeløn til Mikkelssdag ..... 28 rd. 0 mk. 0 skl.
 Gæld og begravelse..... 21 rd. 5 mk. 14 skl.
353 rd. 1 mk. 14 skl.

Og intet at skifte. Det registrerede blev udleveret til
 husbondens fordring. Enken vil blive ved gården og
 efterleve hendes mands fæstebrev.

Den næste fæster af "Søndergård" blev:

6) Anders Jensen

Overtog fæstet 7. oktober 1744. En af fæstebetingelserne
 var, at han skulle gifte sig med forrige fæsters enke,
 Kirsten Sørensdatter. Han kom fra Hunstrup, hvor han
 havde fået fripas fra sognepræsten Bror Brorson. Det
 skulle man have under stavnsbåndet 1733-88, hvis man
 ville forlade hjemsoget. Han skulle give 100 sletdaler i
 indfæstning. Anders Jensen døde 1765. Skifteforretningen
 over ham blev holdt den 5. august samme år og står på
 side 548-52 i skifteprotokollen (bd. 2):

Anders Jensen i »Søndergård« i Øslø sogn:

Enken Kirsten Sørensdatter.

Øvrige arvinger:

1 søster Kirsten Jensdatter gift med Anders Mortensen
 i Østerild. Enkens lavværge Christen Jensen Vittrup fra
 Arup.

Besværingerne overstiger midlerne med 150 rigsdaler
 og 3 mark. Enken erklærede dog, at det var den salige
 mands vilje at hans søsters mand skulle have hans kiste og
 klæder. Enken ville blive ved gården.

Fra skifteprotokollen 1765.

Vurdering (indbo)..... 79 rd. i mk. 4 skl.
 Redskaber ..... 34 rd. 0 mk. 10 skl.
 Besætning:
 1 hest, 4 hopper, 4 plage,
 2 føl, 2 gamle heste ..... 93 rd. 4 mk. 0 skl.
 8 køer, 2 stude, 1 studnød,
 2 kvier, 4 kalve, 1 tyr..... 48 rd. 1 mk. 0 skl.
 30 får med 20 lam,
 6 væddere, 2 galte, 1 so,
 1 gris, 4 gæs, 8gæsiinger..... 29 rd. 0 mk. 0 skl.
284 rd. 0 mk. 14 skl.

Besværing:

Brøstfældighed:

På ralingshus, lade, stald og fæhus,

kørehus, fårest og i vognhus og

1 lille hus østerst i gården..... 241 rd. 3 mk. 4 skl.

11 bæster, 2 vogne, 2 plove,

2 harver, grebe, spader m.v. .... 192 rd. 0 mk. 10 skl.

Til enkens begravelse..... 10 rd. 0 mk. 0 skl.
443 rd. 3mk. 14 skl.

Det vurderede udlægges til husbondens fordringer.

Kirsten Sørensdatter, der nu var enke efter 2 fæstere af
 gården, fæstede det halve af gården væk til:

7) Jens Nielsen

Overtog det halve af fæstet 8. oktober 1765. Han var født
 1737 og gift med Anne Jensdatter. En af
 fæstebetingelserne var, at han skulle vise lydighed overfor

enken. Ved Kirsten Sørensdatter død 1787 overtog Jens
 Nielsen hele fæstet af gården (12. maj). Hun havde da
 været frue på gården i næsten 50 år. Ved folketællingen
 1787 boede der følgende personer på "Søndergård":

Jens Nielsen, 50 år, bonde og gårdbeboer. Anne
 Jensdatter, 44 år, madmoder og hustru. Maren Jensdatter,
 17 år, ugift, deres barn. Kirsten Jensdatter, 15 år, deres
 barn. Inger Marie Jensdatter, 12 år, deres barn. Anne
 Cathrine Jensdatter, 9 år, deres barn. Peder Larsen, 29 år,
 ugift tjenestekarl. Niels Jensen, 24 år, tjenestekarl.
 Chresten Nielsen, 20 år, ugift, tjenestekarl.

Ved folketællingen 14 år senere, altså 1801, havde
 familien fået en svigersøn:

Jens Syndergård, husbond, 64 år, bonde og gårdbeboer.
 Anna Jensdatter, 58 år, hans kone. Gregers Thomasen, 27
 år, svigersøn. Kirsten Jensdatter, hans kone, 29 år,
 husbondens datter. Anne Cathrine Jensdatter, 23 år,
 husbondens datter. Jørgen Jacobsen, 21 år, tjenestekarl.
 Lars Sørensen, 9 år, tjenestedreng. Maren Christensdatter,
 19 år, tjenestepige.

Jens Nielsen Søndergård havde besøg af
 brandforsikringskommission, og i protokollen har de
 indført følgende taksation:

Brandtaksation 1800.

1800, 1. Decbr. Øslø Sogn og Bye.

En Gaard Eies og Beboes af Jens Nielsen Søndergaard, 10
 Tdr. 7 Skp. 2 Alb.

A. Stuehuuset i Sønder 15 Fag 13 Allen dyb,
 Eege under og fyrre over Tømmer, deels
 Muurede og Deels klinede Vægge
 og Straa Tag, indrettet til Stue, Værelser,
 Kiøkken og Brøggers. I Stuerne er Fielle
 Loft, Vinduer og Dørre samt en Jern
 Bielægger Kakkellovn og i Brøggerset
 en Indmuuret Kobber Kiedel paa ¾
 Tønde. Skorsteen og Bagerovn
 af brente Steen ..... 500 Rd.

B. Det Nordre Huus 22 Fag 17 Allen
 dyb, Fyrre under og over Tømmer, klinede
 Vægge og Straa Tag, indrettet til Loe
 og Lade..... 300 Rd.

C. Et Huus i Vestre Endes Søndre side
 af Lit. B, 16 Fag 10½ Allen dyb, Fyrre
 under og over Tømmer, klinede Vægge
 og Straa Tag, indrettet til Stald,
 Karle Kammer og Fæehuus..... 150 Rd.

D. Et Huus i Østre Ende af Lit. B, 7 fag
 6¼ Allen dyb, Fyrre under og over
 Tømmer, klinede Vægge og Straa Tag,
 indrettet til Foderbaaes ..... 40 Rd.

E. Det Vestre Huus 7 Fag 6½ Allen dyb,
 Fyrre under og over Tømmer, klinede
 Vægge og Straa Tag, indrettet til Foder
 og Vognhus ..... 30 Rd.

F. Det østre Huus 13 Fag 7 Allen dyb,
 Fyrre under og over Tømmer, klinede Vægge
 og Straa Tag, indrettet til Faaresti
 og Material Huus..... 80 Rd.

G. Et Huus sønden for Lit. A, 7 fag 6¼ Allen
 dyb, Fyrre under og over Tømmer,
 klinede Vægge og Straa Tag, indrettet
 til Tørvehuus..... 20 Rd.

1120 Rd.

Forsvarlig mod Ildsfare og ey tilforn forsikkret.
De Anordnede Brand Redskaber blev forrevist.

Den næste besidder af gården blev

8) Gregers Thomasen

Han var født 1774 og var altså gift med Jens Niensens datter Kirsten Jensdatter. Inden sin død, har Jens Niensens Søndergård formentlig købt gården af Vesløgårds ejer, idet der i Vesløgårds fæsteprotokol intet står om Gregers Thomasen. 1801 fik han og hustruen en søn, Anders Christian Gregersen. Han blev den næste ejer af gården.

I 1803 havde ejerskiftet mellem Jens Søndergaard og Gregers Thomsen fundet sted. Gregers Thomsen havde ændret ved bygningerne. Protokollen beretter nu:

Brandtaksation 1803.

1803, 19. Septbr., Øsløs Sogn og Bye.

En Gaard, forhen Beboet af Jens Søndergaard og forsikkret i Brandkassen under Hoved No. 18 Bi No. 11, men Eies og Beboes nu af Gregers Thomsen. Den var forhan forsikkret for 1120 rdl., men befandtes nu saaledes forandret:

A. Det under Lit. D anførte Huus nedrevet.

Taxeret til..... 40 Rdl.

B. Det under Lit. E anførte Huus vesten i

Gaarden nedrevet. Taxeret til ..... 30 Rdl.

70 Rdl.

C. Det under Lit. F anførte østre Huus nedrevet og af ny opført og Bestaar nu af 16 Fag $7\frac{3}{4}$ Alen dyb, af samme Materialer som forhen, indrettet til Aftægtsværelser, Fæhuus, Karle Kammer og Hughuus.

I Værelset er Loft, Vinduer og Dør, og i Kjøkkenet en Skorsten. Forbedret med ..... 120 Rdl.

D. Det under Lit. B anførte Huus Norden i Gaarden, tilbygget 2 Fag, forbedret med ..... 100 Rdl.

220 Rdl.

Altsaa nu Gaardens fulde Taxations Summa 1270 Rdl.

Skiftende generationer og vekslende behov, der er betinget af gårdens produktion, fører til nye bygningsændringer. I 1827 indførtes således denne tekst i brandkommissionens protokol:

Brandtaksation 1827.

En Gaard, ejes og beboes af Gregers Thomasen Søndergaard. Forsikkret under Hoved No. 18 Bi No 11 for 2030 rdl. Sølv, fantes nu saaledes forandret og tildeels forbedret:

A. Stuehuset i Sønder, meget forbedret, men beholder sin forrige forsikring.

B. Det Nordre Huus, ganske ombygget, og bestaar nu af 26 Fag, 19 al. dyb, deels Eege og deels 1827, 27. Decbr. Øsløs Sogn og Bye.

Fyrre under Tømmer, Fyrre over Tømmer,

klinede Vægge og Straatag, indrettet til Loe og Lade. Taxeret til n.v. 1099 er forhøyelse i Sølv ..... 360 Rdl.

F. Det Østre Huus, meget forbedret, Taxeret til n.v. 437-48 er forhøyelse Sølv ..... 80 Rdl.

H. Et Huus opført Vesten i Gaarden 18 Fag 9 al. dyb, opført af Grundmuur med Fyrre over Tømmer og Straaetække, indrettet til Studehou.

Taxeret til n.v. 656-24 er Sølv ..... 600 Rd.

C. Et Huus opført vesten i Gaarden, i Sønder, 9 Fag $9\frac{1}{2}$ al. dyb, Fyrre under og over Tømmer, klinede Vægge og Straaetag, indrettet til et Giæst Kammer, Vogn og Materialhou. Taxeret til

navne værdie 2 18-72 er Sølv ..... 200 Rdl.

1240 Rdl.

C et Huus i Vestre ende af Lit. B, udgaar ..... 240 Rd.

G et Huus sønden for Gaarden, Ligesaa ..... 30 Rd.

270 Rdl.

altsaa Forhøyelse 970 Rdl.

Forsvarlig mod Ildsfare, og Gaarden som meldt

forhen forsikkret for 3030 Rdl. Sølv,

altsaa nu for 3000 Rdl. Sølv.

9) Anders Christian Gregersen

Var som nævnt født 1801, som søn af forrige ejer. Han var gift med Ane Jeppesdatter, der var fra Vesløs, født 1800.

Ved folketællingen 1834 var der følgende beboere på gården:

Kirstine Sørensdatter Søndergård. Født den 14. november 1841. Gift med Jeppe Andersen Søndergård. Hun ejede gården fra 9. april 1875 til 1893 og døde den 6. maj 1900. Foto 1894.

Jeppe Andersen Søndergård. Var født på "Søndergård" den 29. juli 1832, som søn af den daværende ejer Anders Christian Gregersen Søndergård. Han var gift med Kirstine Sørensdatter og ejede gården fra den 6. april 1862 til sin død den 9. april 1875. Foto ca. 1870.

Anders Christian Gregersen Søndergård, 33 år, bonde og gårdejer. Ane Jeppesdatter, 34 år, madmoder, hans kone. Ane, 6 år, deres datter. Gregers, 4 år, deres søn. Jeppe, 2 år, deres søn. Jens Christensen, 27 år, tjenestekarl. Niels Broe, 21 år, tjenestekarl. Jeppe Hansen, 17 år, tjenestekarl. Kristen Thomasen, 25 år, tjenestekarl. Katrine Jeppesdatter, 25 år, tjenestepige. Kirsten Marie, 13 år, tjenestepige.

Ved folketællingen 11 år senere, 1845, var familien forøget.

Anders Christian Søndergård, 44 år, bonde og gårdejer. Ane Jeppesdatter, 45 år, født i Vesløs, hans kone. Ane, 17 år, deres datter. Gregers, 15 år, deres søn. Jeppe, 13 år, deres søn. Kirsten Marie, 8 år, deres datter. Ane Marie, 4 år, deres datter. Christen Jensen, 40 år, født i Klim, tjenestekarl. Christen Lynge, 28 år, ugift, født i Arup, tjenestekarl. Simon Andersen, 28 år, født i Aggersborg, tjenestekarl. Ane Marie Sørensdatter, 28 år, født i Østerild, tjenestepige. Maren Kirstine Nielsdatter, 29 år, født i Klim, tjenestepige. Niels Christian Sørensen, 17 år, født i Øsløs.

Børn af Jeppe Andersen Søndergård og Kirsten Sørensdatter: Fra venstre Anders Christian Andersen Søndergård født 1870. Ejede gården fra den 20. juli 1893 til 1910, hvor gården røg på tvangsauktion. Han døde 1956. I midten Anna, der senere blev gift Andersen og bosat i Øsløs. Til højre Inger, der var født 25. februar 1867 og døde den 2. juli 1919. Foto ca. 1885.

Anders Christian Søndergård blev sammen med Peder Christian Madsen Thorup (ejer af Øsløs Store Bisgård), Thomas Dige (storkøbmand i Øsløs) og Ole Berthelsen, gårdmand (ejer af, nuværende adresse: Højstrupvej 140, matr. nr. 22 a, Øsløs sogn), medejer af Øsløs Kirke før 1860. Han solgte gården den 6. april 1862, og døde 1869.

10) Jeppe Andersen Søndergård

Blev den næste ejer af gården. Han var søn af forrige ejer, født 1832. Gift med Kirsten Sørensdatter, født i Øsløs den 14. november 1841, og datter af Søren Christian Andersen og hustru Inger Nielsdatter. De ejede den nordligste gård i Øsløs sogn, Hjortholm Mølle (nuværende adresse: Højstrupvej 68). Jeppe Andersen Søndergård overtog altså gården den 6. april 1862. Han døde allerede 1875.

11) Kirsten Sørensdatter Søndergård

Drev gården videre efter sin mands død. Hun skal efter sigende have drevet den med stor dygtighed. Gården havde i Kirsten Sørensdatters ejertid eget mejeri og et stort

Ejendommen udstykket fra "Søndergård" 1917. Den har matrikelnummer 17 l, nuværende adresse: Søndergårdsmark 11. På billedet ses det daværende ejerpar Jens Christian Jensen og hustru Edel Kirstine samt børnene. På hvid hest, Karen, på mørk hest Herluf; mellem forældrene Rigmor. De ejede ejendommen til 1926, hvor den blev købt af Alfred Thorhauge. Foto ca. 1923.

folkehold, som folketællingen fra 1880 fortæller:

Kirsten Sørensdatter, enke, 38 år, husmoder, gårdejer. Ane Andersen Søndergård, 15 år, ugift, hendes datter. Inger Andersen Søndergård, 12 år, hendes datter. Anders Christian Andersen Søndergård, 10 år, hendes søn. Jeppe Andersen Søndergård, 4 år, hendes søn. Jens Andersen, 22 år, født i Vesløs, tjenestekarl. Lars Christian Christensen, 23 år, tjenestekarl. Jens Christian Jensen, 18 år, tjenestekarl. Anders Christian Mortensen, 18 år, født i Hoxer, Østerild sogn, tjenestekarl. Peder Jensen, 15 år, tjenestedreng. Ane Katrine Nielsen, 18 år, mejerske. Ane Marie Andersen, 23 år, født i Vesløs, tjenestepige. Kirsten Larsen, 22 år, født i Sejerslev, Mors, tjenestepige.

Ifølge en brandtaksation fra omkring 1890, havde gården følgende bygninger:

Brandtaksation 1890.

Kirsten Sørensen Søndergård

1) Stuehus Ø-V kvist mod syd, 55½ al.	
lang, 11¼ al. br.	7.600 kr.
2) Hestestald og mejeribygning,	
68¼ al. lang, 10½ al. br.	5.000 kr.
3) Lade Ø-V, 98 al. lang, 20 al. br.	5.600 kr.
4) Stald, gjæstekammer og karlekammer,	
74 al. lang, 16 al. br.	7.800 kr.
5) Tørvehus S-N, 12 al. lang, 8 al. br.	200 kr.
6) Vognhus Ø-V, 30 al. lang, 10 al. br.	800 kr.
7) Svinestald Ø-V, 15 al. Lang,	
11 al. br. Stråtag	900 kr.
8) Forskjelligt mejeriinventar.....	<u>1.700 kr.</u>
	<u>29.400 kr.</u>

Udover tjenestefolk, beskæftigede gården adskillige daglejere og løsarbejdere. Som man kan se af folketællingen, blev den yngste af børnene født efter faderens død. Kirsten Sørensdatter solgte gården 20. juli 1893, og døde 1900 (den 6. maj).

12) Anders Christian Andersen Søndergård

Blev den næste ejer af "Søndergård". Han var søn af forrige ejer. Han forblev ugift livet igennem. Han var født 1870 og overtog altså gården 20. juli 1893. I La Cours: Danske gårde (udgivet 1908) står der følgende om gården:

Ejendom udstykket fra "Søndergård" 1917. Den har matrikelnummer 17 u. Første ejer var Mikkel Kristian Jensen Klit. Ejendommen nedbrændte for en del år siden. Der blev opført et nyt hus på grunden. Nuværende adresse: Søndergårdsmark 18.

"Der svares i tiende ca. 12 tdr. landhartkorn. Sidste års kommuneskat (1907) ca. 3.000 kr. Det samlede areal udgør 238 tdr. land, deraf ager ca. 150, eng 5, hede 30, strandjord 50, have og gårdsplads 3 tdr. land. Gården drives af ejeren. Besætningen består af 38 køer, 10 ungvæg og kalve, 2 tyre, 8 heste, 6 plage og føl, samt ca. 60 får. Sidste år (1907) solgtes 20 fedekreaturer og ca. 150 månedsgribe. Kvægbesætningen vedligeholdes ved eget tillæg, er af rød dansk malke race. Mælkemængden var i snit 5500 pund pr. ko. Den leveres til Tømmerby Mejeri (Kaphøj, dannet 1896). Det normale folkehold er: 2 fodermestre, 1 forkarl, 3 karle, 3 piger og 1 daglejer. Gårdens faste maskiner drives delvist ved vindmotor."

Thomas Karl Thorhauge og hustru Inger, fotograferet i "Søndergård s" have sammen med fire af sønnerne og en tjenestepige, Ingeborg Andersen, der var fra Øsløs.

1910 kom Anders Søndergård i økonomiske vanskeligheder og gården røg på tvangsauktion. Den blev overtaget af en advokat. Anders Søndergård flyttede fra egnen og blev senere, iøvrigt sammen med sin søster Inger Søndergård, ejer af Løkken Badehotel. Han døde 1956.

13) Anders Bøjer

Var advokat og købte "Søndergård" på tvangsauktion den 14. januar 1911.

Samme år blev gården brandtakseret:

Brandtaksation 1911.

Anders Bøjer.

1911 den 1. april. Omvurdering:

- 1) Stuehus Ø-V kvist mod syd,
55½ al. lang, 11¼ al. br. .... 7.600 kr.
- 2) Hestestald og tidligere mejeribygning,
68¼ al. lang, 10½ al. br. .... 5.000 kr.
- 3) Lade Ø-V, 98 al. lang, 20 al. br. .... 6.000 kr.
- 4) Stald, gæstekammer og karlekammer,
74 al. lang, 16 al. br. .... 8.000 kr.
- 5) Vognhus Ø-V, 30 al. lang, 10 al. br. .... 800 kr.
- 6) Svinestald Ø-V, 15 al. lang, 11 al. br. .... 900 kr.
- 7) Materialhus ved stranden,
30 al. lang, 11 al. br. .... 1.000 kr.

Thomas Karl Thorhauge og hustru Inger med familie. Han ejede "Søndergård" fra den 17. april 1920 til den 21. juni 1933.

- 8) Vindmotor på laden ..... 700 kr.
29.000 kr.

Da Anders Bøjer købte gården, havde den været i samme slægts eje/besiddelse fra 1765 til 1911. Anders Bøjer solgte gården til

14) A. C. Borresen, E. J. Overgård og M. Jørgensen

De købte gården den 13. oktober 1916. A. C. Borresen var avlsbruger, E. J. Overgård var proprietær. M. Jørgensen

"Søndergård". Nyere foto, ca. 1970. Gården har i dag nogenlunde samme udseende.

trak sig hurtigt ud af handelen. De to øvrige, der begge kom fra Midtjylland, fik straks udstykket en del af gården i husmandslodder.

”Søndergårds” udstykning

I årene omkring systemskiftet 1901, blev der gennemført en række love, der gjorde det nemmere at udstykke godser og større gårde. I forbindelse med husmandslovene vedtaget 1906, blev der indført statsstøtte til udstykningsforeninger og andre, når de opkøbte en større ejendom for at oprette selvstændige småbrug. I 1909 blev Han Herredernes Udstykningsforening dannet og stod blandt andet bag udstykningen af Vesløsgård 1910-12 og ”Aldershvile” i Vesløs sogn 1924. Samme forening var iøvrigt stærkt interesseret i at købe ”Søndergård”, men handelen gik ikke i orden. Det var på baggrund af den her skitserede lovgivning, at A. C. Borresen og E.J. Overgård 1916 gik i gang med at udstykke gården. Der blev solgt syv husmandslodder, hver med en størrelse på ca. 10 tdr. land. Alle lodderne blev solgt 1917. Listen over de første ejere, med matrikelnummer og nuværende adresse, ser således ud:

Ejerne 1917.

Navn	Matr. nr.:	Nuværende adresse:
1) Jens Christian Jensen	17 l	Søndergårdsmark 11
2) Emil Pedersen	17 h	Søndergårdsmark 17
3) Jens Peter Jensen	17 k	Søndergårdsmark 15
4) Søren Mikael Madsen	17 f/p	Søndergårdsmark 12
5) Marius Christoffersen	17 o	Søndergårdsmark 14
6) Mikkel Kr. Jensen Klit	17 u	Søndergårdsmark 18
7) Nikolaj Møller	17 s	Søndergårdsmark 16

Få år senere (1921), blev ejendommen 17 b (Søndergårdsmark 17), udstykket i endnu et lod, idet Emil Pedersen solgte en part til sin søn William Pedersen. Denne ejendom fik matrikelnummer 17 z (Søndergårds mark 20).

I dag dyrkes kun den ene ejendom som fuldtidslandbrug (Søndergårdsmark 11), to dyrkes som fritidslandbrug (Søndergårdsmark 14 og 16). De øvrige har solgt jorden fra, blandt andet til Søndergårdsmark 11, og bruges til helårsbeboelse. En af ejendommene, Søndergårdsmarkvej 18, nedbrændte for en del år siden. Der er nu opført et nyt hus på grunden.

I en brandtaksationsprotokol for Øsløs sogn, fra forsikringsselskabet Thisted Amt, der dækker perioden ca. 1900 til 1930, er der følgende taksationer over de udstykkede ejendomme:

Matrikelnummer 17 i (Søndergårdsmark 11):

Jens Christian Jensen.

1917, den 27. maj indfandt sig undertegnede hos Jens Christian Jensen, for efter hans begjæring at brandforsikre bygningerne under opførelse:

- 1) Stuehus og stald Ø-V, 20,35 m l, 7, 15 m br. Cementtag ..... 2.500 kr.
- 2) Lade og vognhus S-N, 9,40 m l, 7,15m br..... 1.000 kr.
3.500 kr.

Matrikelnummer 17 k (Søndergårdsmark 15):

Peter Jensen.

1917, den 13. maj indfandt sig Jens Peter Jensen og fik sine bygninger under opførelse på ejendommen foreløbigt forsikret:

- 1) Forskelligt byggemateriale

mm. vurderet for..... 2.500 kr.

Matrikelnummer 17 b (Søndergårdsmark 17):

Emil Pedersen.

1917, den 13. maj. Vurdering af bygninger under opførelse:

- 1) Forskelligt bygningsmateriale
mm. Vurderet til ..... 3.500 kr.

1917, den 27. maj. Vurdering af de færdiggjorte bygninger:

- 1) Stuehus i Ø-V, 13,20 m l, 7,15 m br. .... 4.000 kr.
- 2) Stald og lade S-N, 30,70 m l, 10,75 m br. .... 2.500 kr.
6.500 kr.

Endvidere er forsikret den 14. november 1928:

- 1) Vindmotor med kværn ..... 2.000 kr.

De øvrige ejendomme var ikke forsikret i ”Thisted Amt”, men har sandsynligvis været forsikret i husmandsbrandkassen. Som man kan se af taksationerne, er ejendommene opført samtidigt.

Gårdens bygninger og den resterende jord, ca. 110 tdr. land, blev den 21. april 1917 solgt til

15) Poul Holst Kjeldsen

Var født i Vesløs, som søn af Jeppe Kjeldsen, der var smed. Som ung rejste han til Fanø, hvor han blev frøavler. Det fortælles om Poul Holst Kjeldsen, at han oprindeligt var interesseret i at købe ”Selbjerggård”, Tømmerby sogn. Men ejerne turde ikke sælge den til ham, da han gik i lidt for daglige klæder. I stedet købte han altså ”Søndergård”. En brandtaksation fra 1918 fortæller følgende:

Brandtaksation 1918.

Poul Holst Kjeldsen.

1918, den 27. oktober. Omvurderet:

- 1) Stuehus Ø-V kvist mod syd, 55½ al. lang, 11¼ al. br. .... 7.600 kr.
- 2) Hestestald og svinehus S-N, 42,80 m lang, 6,55 m br. .... 5.000 kr.
- 3) Lade Ø-V, 61,50 m lang, 12,55 m br. .... 6.000 kr.
- 4) Stald og stuehus S-N, 46,45 m lang, 6,55 m br. .... 8.000 kr.
- 5) Petroleumsmotor med hus ..... 1.700 kr.
- 6) Vindmotor på laden..... 1.700 kr.
30.000 kr.

Poul Holst Kjeldsen blev imidlertid ikke længe på gården. Allerede 1920 solgte han den igen. Han flyttede til Sjælland, der var hans hustrus fødeø. Her købte han gården ”Fogedgård”, ved Korsør³). Han solgte gården til

16) Thomas Karl Thorhauge

Var født 1863 i Aggersborg sogn. Gift med Inger Thorhauge, ejede oprindeligt en gård ved Aggersund, men købte ”Søndergård” den 17. april 1920. To af hans sønner

³ Oplysningerne om Poul Holst Kjeldsen er givet mig af Niels Kjeldsen, Amtoft, hvis bedstefar, Kjeld Kjeldsen, var en bror til Poul Holst Kjeldsen.

blev senere ejere af ejendomme i Øsløs. Jens Thorhauge købte den 6. juni 1930 en af "Søndergård"s nabogårde, matrikel nummer 7 a, nuværende adresse: Amtoftvej 8. Han købte gården af sin svigerfar, Christian Tøllbøl Jespersen. En anden søn, Alfred Thorhauge, købte 1926 en af de udstykkede ejendomme fra "Søndergård", matrikel nummer: 17 l, nuværende adresse: Søndergårdsmark 11. Denne ejendom ejes i dag af hans søn, Ove Thorhauge.

1924 blev der frasolgt endnu en husmandslod fra "Søndergård". Den blev købt af Aksel Hegelund, der stammede fra Fyn, ejendommen fik matrikel nummer 17 y, nuværende adresse: Frimervej 10. Jorden fra denne ejendom blev i øvrigt 1970 solgt tilbage til "Søndergård". I dag bor Aksel Hegelunds barnebarn, Helge Jørgensen, i huset.

I slutningen af 20'erne forsøgte Han Herredernes Udstykningsforening endnu engang at købe gården, men man kunne ikke blive enige om prisen. Thomas Karl Thorhauge solgte gården 1933. Han byggede nyt hus i Søndre Øsløs og boede der til sin død 1940. Han ligger sammen med sin hustru begravet på Øsløs Kirkegård. Gården blev solgt til:

17) Hartvig Græsbøl

Han købte gården den 21. juni 1933. Han var læge i Nors og boede aldrig på gården. Den blev forpagtet ud. I hans ejertid var der følgende forpagtere:

a) Kærgård Græsbøl (fætter til ejeren)

Var født på Bjerget 1893, som søn af købmand Per Græsbøl og hustru Kristiane f. Olsen. Gift med Gudrun Græsbøl, der stammer fra Djursland. Han forpagtede gården 1933. Var 1940 til 1949 formand for Andelsmejeriet "Hannæs" (se Historisk Årbog 1990), beholdt forpagtningen til 1961, hvor han flyttede til Vesløs. Han døde 1969 og ligger begravet på Tømmerby Kirkegård. Han overlod forpagtningen til

b) Lambert Winther

Er født i Vesløs som søn af Marius Vinther. Gift med Irene Vinther, født Pedersen, datter af Anton Pedersen, der i mange år ejede ejendommen, Søndergårdsmark 17, matrikel nummer 17 b. Lambert Vinther overtog forpagtningen den 1. marts 1961 og beholdt den til 1984. Lambert og Irene Vinther er i dag bosiddende i Skippergade, Øsløs.

Hartvig Græsbøl døde i slutningen af 70erne. Gården blev derefter overtaget af hans tre børn. De forpagtede 1984 gården ud til

c) Iver Nielsen

Han forpagtede gården fra 1984 til 1988, hvor gården blev solgt. Iver Nielsen bor i dag på Søndre Øsløsvej i Øsløs. Den 1. april 1988 blev gården solgt til

18) Hans Lund

Han er gårdejer og bor i Vesløshuse. Stuehuset på gården blev for en del år siden indrettet til ferieboliger.

I perioden fra 1568 til 1991 har "Søndergård" altså haft 18 ejere og fæstere, samt tre forpagtere. Den har i kraft af sin anseelige størrelse haft stor betydning for sognet.

"Søndergård" i litteraturen

"Søndergård" har fundet sin plads i skønlitteraturen. Øsløsdigteren Johan Skjoldborg lader sin fortælling "Den sidste", foregå på gården. Personerne i novellen har ingen forbindelse med de rigtige ejere af gården. Historien, der handler om sociale skel og ulykkelig kærlighed, blev første gang trykt i samlingen "Ensomme folk", der udkom 1909. Senere er den genoptrykt i diverse Skjoldborg-udgivelser, senest i "Udvalgte fortællinger" bd. 2 (1984). I sine erindringer "Min mindebog 1, barndommens dage, der udkom 1934, fortæller han en gribende historie om sin farmor og faderen og hans brødre.

"De tre brødre blev kaldt "Malenes drenge". De var store og stærke og havde et fortræffeligt humør, selv om der så tit var for lidt brød i huset. Moderen havde gerne noget med hjem om aftenen, men drengene var nogen slughalse. Så snart de kunne gøre nytte gik også de på arbejde i "Søndergård". Når de var i marken og passe kreaturer, listede de sig til at trevle tøjrrabet, snoede snøreband af hampen og solgte dem (sammen med hæfter og maller, som de også lavede) til pigernes livstykker"⁴).

Som en slags afrunding af denne lille artikel om "Søndergård", kan det oplyses, at gårdens nuværende adresse er Amtoftvej 14 og har matrikelnummer 17 a.

KILDER:

Vesløsgårds fæste protokol 1719-1850, forkortede fæstebreve, udarbejdet af Sigrild Brandi, 1986. Kjølbjergs fæste protokol. 1719-1850, forkortede fæstebreve, udarbejdet af Sigrild Brandi, 1986. Skifteprotokollen for Kjølbjerg 1719-1787 (2. bd.) forkortet af Sigrild Brandi. (Disse udgaver befinder sig på Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Brandtaksationsprotokol for Vester Hanherred. 1800 ff. Landsarkivet for Nørrejylland).

Brandtaksationsprotokol for Øsløs sogn. ca. 1900-1930.

Brandforsikringselskabet "Thisted Amt". Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs Arkiv).

Realregister for Øsløs sogn. ca. 1830-1940. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune (mikrofilm)

Folketællinger for Øsløs sogn 1787, 1801, 1834, 1845 og 1880.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune (fotokopi).

Protokol for Øsløs Kirke. 1860-?. (Liste over kirkeejere, afskrift i Lokalhistorisk Foreningen for Sydhannæs Arkiv).

ANVENDT LITTERATUR:

N. Sodborg: Udskiftningen af Øsløs sogns jorder. Historisk Årbog for Thisted Amt. 1913, side 3-32.

N. Sodborg: Præsterne i Øsløs-Vesløs-Arup pastorat siden reformationen. Historisk Årbog for Thisted Amt. 1916, side 44-97.

N. Sodborg: Vesløsgård. Historisk Årbog for Thisted Amt. 1911. side 5-51.

P. Rønn Christensen: Fra Vester Hanherred (Hannæs). Adelspersoner og selvejerbønder omkring 1537-1660. Historisk Årbog for Thisted Amt. 1936, side 241-259.

Edvard Danielsen: Hanherredernes udstykningsforenings historie 1909-34. Thisted. 1934.

La Cour: Danske gårde, 1908.

Johan Skjoldborg: Min Mindebog 1. barndommens dage. København. 1934.

Johan Skjoldborg: Udvalgte fortællinger. bd. 2. København. 1984.

J. C. Jacobsen: Aagård og dens ejere. Historisk Årbog for Thisted Amt, 1930, side 66-95.

Lorens Rerup: Danmarks historie, bd. 6. 1864-1914, København, 1989.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1991, side 51-68).

⁴ Johan Skjoldborg: Min mindebog. bd. 1. barndommens dage, side 107.